

№ A 204

№ 126 №

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՄԻՍԵՏ Բ.

ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Լ Ի Կ Կ Ա Յ Ա Ն Ն Ե Ր Ի Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ԴԱՍԵՐ
Յ Ե Վ
ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱԶՄԵՑ ԳԱՂԳՎԵԼՈՒՍՎՈՐՆԵՆ ԿԻՑ
ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԻԱՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1927

1/2 1927
12

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻՍՅԵՔ

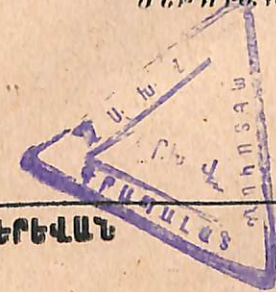
Handwritten red markings

ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Լ Ի Կ Կ Ա Յ Ա Ն Ն Ե Ր Ի Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ԳԱՍԵՐ
Յ Ե Վ
ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻՑՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱԶՄԵՑ ՔԱՂՎՈՒԹՅԱՆ ԿԵՑ
ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ ԿՈՄՄԻՏԵ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1927

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՅԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏՄԱՐԱՆ
 ՊԱՏՎԵՐ 2737
 ԳՐԱՌ 175 Բ. ՏԻՐԱԺ 1500

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻՆ

Էս յս ընծայելով Քաղլուսդլիվարին կից մեթուդական հանձնաժողովի կազմած լիկիայանների ծրագիրը, վորտեղ գետեղված են նաև օրինակելի դասեր և լիկիայաններում անցնելիք մաթեմատիկայի ամբողջ նյութը՝ Քաղլուսդլիվարը նպատակ ունի հնարավորութիւն տալու յուրաքանչյուր ուսուցչին՝ իր ձեռք տակ ունենալու թե՛ ծրագիրը, թե՛ դասավանդման մեթոդը, վորի շնորհիվ ուսուցիչը հնարավորութիւն կունենա դասավանդումը լիկիայաններում բավարար տանելու, վորով բավարարված կլինի թե՛ հտտակալօրի հետաքրքրութիւնը և թե՛ մյուս կողմից դա կըլին այն յերաշխիքը, վոր անդրադիտութիւն վերացման մեծ կուլտուրական դործը կը մանի յուր ավելի կանոնավոր հունի մեջ ու կը քաշի մեր հտտակալօր անդրադեաններին դեպի զբաղիտութիւն դպրոցները:

Ծրագիրը կազմելիս նկատի յի առնվել անցյալ տարվա ծրագիրը, իսկ մաթեմատիկայի նյութը տեղ-տեղ վերցված և «մեթոդական ժողովածու»-ի մեջ տպված Ա. Շավարշյանի համապատասխան աշխատութիւնից:

Մեթոդական հանձնաժողովին մասնակցում էլին Յերեանում այդ ասպարիզում վորձ ունեցող ուսուցիչներ՝ ընկ. ընկ. Պտախիան Քուչմանյան, Հայկ Խեչումյան և Արփենիկ Տոնոյան:

ՔԱՂԼՈՒՍԳԼԻՎԱՐ

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՅԻ
 ՊԱՏՎԵՐ
 21500000

11-241849R

ԼԻԿՎԱՅԱՆՆԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐ

ՌԻՄ ՊԵՏԲ Ե ՀԱՄԱՐԵԼ ԱՆԳՐԱԳԵՏ

Անգրագետ պետք է համարել նրան,

Ով բոլորովին կարգալ չգիտե :

Ով գիտե կարգալ, բայց գրել չգիտե :

Ով կարողանում է գրքից արտագրել (արտատպել, արտանկարել) բայց չի կարողանում գրածը կարգալ :

Ով չի կարողանում լրացնել համառոտ անկետներ :

ԼԻԿՎԱՅԱՆՆԵՐՈՒՄ ՏԱՐՎՈՂ ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ԶՐՈՒՅՑՆԵՐԻ ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ԹԵՄԱՆՆԵՐ .

1. Հայ ազգաբնակչության մասնաշաղկի անգրագիտության պատճառները . —
  1. Ֆարսիան իշխանության վերաբերմունքը գեպի մասնաշաղկի լատիներության դարձը :
  2. Հայաժամանք ազգային փոքրամասնությունների դեմ :
  3. Կրոնի գիտափոխյալ ուժեղացում, հարրեցողութիւն խրախուսում :
  4. Դպրոցները հարուստների և ազնվականների համար :
- II. Խորհրդային իշխանության վերաբերմունքը գեպի լատիներությանը՝ իբրև հեղափոխության և սոցիալիստական շինարարության նպաստող անհրաժեշտ պայման . աշխատանքներն այդ ասպարիզում . —
  1. Անգրագիտության փնտրյալի գեկրետար 1921 թվի սեպտեմբերի 21-ին ,
  2. Լիկվիյաններ ,
  3. Կիսազրագետների դպրոցներ ,
  4. Խրճիթ ընթերցարաններ ,
  5. Շրջիկ և քաղ-դպրոցներ ,
  6. Շրջիկ կիսներ ,
  7. Ոսուցչական վերադասարտուման պատճեններ ,

8. Գյուղացու սուն,
9. Գյուղատնտեսական փորձագաղաղներ:

III. Բանվոր-գյուղացիական իշխանություն: Աշխատավոր-
թյան մասնակցությունը պետություն կառավարման գործին:

1. Խորհուրդներ (գյուղում, շրջանում, գավառում և քաղաքում),
2. Գործկոմներ (շրջանային և գավառային),
3. Կենսագործկոմ:

IV. Մեր տնտեսության քայքայումը և նրա պատճառները.—

1. Ֆարսիան պատերազմը, վորպես նրա սկզբնապատճառ,
2. Քաղաքացիական պատերազմներ,
3. Առվը, նրա պատճառները և նրա գեմ կոսիլու միջոցները:

V. Կոիվ տնտեսական քայքայման գեմ: Հոկտեմբերյան հեղափո-
խությունը վորպես անհրաժեշտ միջոց տնտեսական քայքայ-
ումից աղտազրկելու համար: Գործարանները և հողն աշ-
խատավորության:

VI. Նոր տնտեսական քաղաքականությունը (ՆեՊ) վորպես կո-
մունիստ սոցիալիզմին հասնելու համար:

VII. Տնտեսավարության լավագույն յեղանակները.—

1. Հողի ավելի արդյունավետ դարձնելը (պարատացում, փո-
ռոզում, մեքենայացում և էլեկտրոֆիկացիա),
2. Անասնաբուծության զարգացումը (կենդանիների ազնվացում,
արտատեղերի բարեյախում և կերի կանոնավորում):

VIII. Գյուղի և քաղաքի փոխադարձ կապի անհրաժեշտությունը:
Բանվորների և գյուղացիների միություններ:

IX. Խորհրդային իրավահարգը վորպես կամուրջ գեպի կոմունիս-
տական հասարակությունը:

X Հեղափոխական տոներ.

1. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը — 7 նոյեմբ. (1917).
2. Հայաստանի խորհրդայնացումը — 29 » (1920).
3. Վրաստանի » » — 25 փետրվ. (1921).
4. Ազրբեյջանի » » — 28 ապրիլի (1920).

5. Պրուետարիատի միջազգ. տոներ — 1 մայիսի
6. Պատանիներին » » — 1 սեպտեմբերի
7. Բանվորուհու » » — 8 մարտի

Լիկիայանների ծրագրի ընդհանուր սկզբունքները.

Անդրադեմների սուսցման նպատակն և սասնագությանը սո-
փոբեցնել:

1. Կարգալ սողալիը յբազրներ («Մաճկալ», «Ավանդարդ», «Կար-
միր Ձինվոր», «Հայաստանի Աշխատավորուհի» և այլն), հան-
րամատչելի գրքեր և ձեռագիր գրվածքներ:
2. Կազմել աուրյա կյանքի և հիմնարկների գործավարություն
համար անհրաժեշտ համաուտ գրություններ (գիմում, բո-
ղոք, գեկույց, անկեա, նամակ, փոքրիկ թղթակցություններ և
այլն):
3. Կարգալ և գրել ամբողջ թվեր 1000-ի շրջանում, տալ աուր-
բական ծանոթություն տասնորդական, հասարակ կոտորակ-
ների և տոկոսների մասին:
4. Տարրական ծանոթություն յերկրաչափական պարզ ձևերի մա-
սին (քառանկյուն, շեղանկյուն և այլն):
5. Հտոկանալ խորհրդային սոցիալիստական շինարարության հի-
մունքները, խորհուրդների և կարմիր բանակի նշանակությունը
և այլն:
6. Ձեռք բերել դասակարգային զիտակցություն և խորհրդային
սոցիալիստական շինարարության աշխատանքներին ակտիվ
մասնակցելու ձգտում:

Լիկիայանների դասավանդման ծրագիրը.

1. Ընդմիշտ հրաժարվելով հնչյունական մեթոդից՝ լիկիայան-
ներում դասավանդումը տանել ամբողջական խոսքերի վերլու-
ծական-համազրման (անալիտիկ—սինտետիկ) մեթոդով, վորի
կենդանի որինակն և «Գրագետ» դասագիրքը. իսկ ընդհանուր
դասավանդումը տանել կոմպլեքսային սխեմով, այսինքն՝ ա-
տարկաններն իրար կապված անցնել, վորին կենդանի որինակ
կարող են ծառայել «Գրագետի» լողուններին համեմատ
կազմված ներքոհիշյալ փորձնական և սխեմատիկ գասերը:

Գրագիտության ծրագիրը .

I. Պարբերական թվանշանները նախադասությունների, նախադասությունների վերլուծումը բառերի :

Յուրաքանչյուր սովորական բառերի տեսողական պատկերը՝ վերջրած չըջարտի կյանքից (ցույց սույ գրառախտակի վրա և «Գրագետ» դասագրքի մեջ) :

Շարժական տառերով կազմել բառեր և նախադասություններ՝ ծանոթ վանկերից կազմել նորանոր բառեր, նախադասություններ և գրի առնել սովորական տառերով :

II. Բառերը վերածել հնչյունների (7-րդ դասից սկսած), հնչյունների նշանները (տառերը) ցույց սույ գրառախտակի վրա : Տառերից բառեր և նախադասություններ կազմել և գրի առնել : Հնչյուններն անցնելու ժամանակ անցնել : հետզհետե ձևազարդ :

III. Վերջակետ, ղլխատար, վանկերի տեղափոխություն, անուն ազգանուն, հատուկ անուններ, հաճախ գործածվող բառերի և նրանց վերջափոխությունների, ցուցանակները, կանոնավոր գրելը : Պլակիտաների, մակագրությունների, հայտարարությունների, ցուցանակների, լրագրերի, նախադասությունների, բառերի և տառերի քննարկում :

IV. Անկետներ լցնել, հայտագիր, դիմում, բողոք, տեղեկանք, հաշիվ, նախահաշիվ, ստացական գրել, ինվենտարի ցուցակ կազմել և այլն :

V. Նամակագրություն՝ կոլլեկտիվ կամ անհատական կերպով, ներկա կյանքի յերևույթների համառոտ նկարագիր. համառոտ կենսագրություն և ինքնակենսագրություն :

Մաթեմատիկական գրագիտություն

I. Գործնական վարժություններ իրենց կյանքի և աշխատանքի հետ կապված առարկաներով (թվերը դանել ժամացույցի, գրամանիչների և այլ առարկաների վրա) :

Ծանոթություն հոմեոլոգիան (1—X) և արարական (1—9) թվականների հետ :

Այս թվերի չըջանում կատարել բանավոր և գրավոր վարժություններ :

Նույն թվերի չըջանում կատարել գումարման և հանման գործողություններ :

II. Ծանոթություն յերկանիչ թվերի հետ, նույն թվերը գրել, կարդալ (10—99) : Նույն թվերով կատարել գումարման և հանման գործողություն :

Այդ գործողությունների վարժությունները կատարել սույ համընչի վրա :

III. Միանիչ և յերկանիչ թվերով բազմապատկման գործողություն՝ արտադրյալը մինչև 100 : Այդ գործողություններն անցնել ուսանողների կողմից կազմած խնդիրներով :

IV. Նույն թվերի սահմանում բաժանման գործողություն (նույնպիսի խնդիրներով) :

V. Ծանոթություն յետանիչ թվերի հետ (500-ի չըջանում) : Սրանց յիրներով կատարել գումարման, հանման, բազմապատկման և բաժանման գործողություններ :

VI. Բազմապատկման և բաժանման գործողությունների միջոցով սույ զաղափար տասնորդական կտորակի մասին (0,5, 0,25, 0,75 և այլն) . գործնական վարժություններ . սուրբիները կուտակներ դարձնել և կուտակներից սուրբիներ հանել, ստորակետով բաժանել սուրբիները կուտակներից, սրբիակ՝ 2 ր 41 կուտակ 2,44 բուրբի, հասարակ կտորակներ ($\frac{1}{25}, \frac{1}{42}, \frac{1}{33}, \frac{1}{8}, \frac{3}{4}$ և այլն) : Ծանոթություն մետրական չափերի (գործնական սրբիակներով և ուսանողության կողմից կազմված կողապարներով), տեղաների գաղափար ($1\frac{0}{10}, 2\frac{0}{10}, 4\frac{0}{10}, 75\frac{0}{10}$ և այլն) :

VII. Խնդիրների թվական ավյալների համար նյութ վերցնել լրագրերից, բրոշյուրներից, պարենատուրքի, Հայաստանի անդրադիտություն, վար ու ցանքի, արդյունաբերության, Փսիխոկոնսերատիվ չըջանություն վերաբերյալ և այլն (վարժող ուսանողները ձևաք կրերեն վերոհիշյալ հիմնարկներից) : Այդ ավյալների հիման վրա կազմել գրաֆիկներ և գրավորմաներ (սյունաձև և չըջանաձև, հնարավոր գեղարվեստ՝ պատկերաձև—կարատարում) :

VIII. Առարկա կյանքում հաճախ գործածվող բառանիչ թվերի կարդալ—գրելը (1926—1927 թ.) :

IX. Յերկրաչափական պարզ ձևերի (քառանկյան, յկանկյան) մա-

կերես գտնելը՝ նյութ վերցնելով գասարանը, արտը, գյուղացու
կալը, գալրոցի բակը և այլն:

Ճ. Ինքնահաշվառում և նրա վերաբերյալ գիտզրամներ:

ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ԴԱՍԵՐ ԼԻԿՎԱՅԱՆՆԵՐԻ ՀԱՍԱՐ

Գասատուն իր դասավանդման ժամանակ անպայման պետք է
դեկավարվի համադրական-վերլուծական մեթոդով: (Տե՛ս «Մե-
թոդական ժողովածու» 16-րդ յերես 1925 թվի հրատարակու-
թյունը: Նկատի ունենալ նաև այն հարցերը, վարույթ գետեղված
են դասագրքի յուրաքանչյուր յերեսի վերջում):

«Գրագետ» դասագրքի I-ին դասը բաժանել յերկու մասի. ա-
ռաջին դասի յոգունգը՝ «ուսումը ուժ է» և «ուժ է ուսումը»: Յեր-
կրորդ դասը՝ «Ուսում ունես ուժ ունես», «ունես ուսում, ունես
ուժ», «ուսում և ուժ ունես», «ուժ ու ուսում ունես»:

ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՍ

Գասարանի ուսումնասիրությունը.

Թուոցիկ հարցերով ծանոթանալ գասարանի յուրաքանչյուր ան-
հատի կարողությունների հետ. որինակ՝ մտավոր պաշարի, բմ-
բանդության, մտածելու, արտահայտվելու, հիշողության,
նաև յամբի սոցիալական կազմի հետ:

Նման կարողություն ունեցող անհատներին խմբավորել,
յորմիտի գասատուի աշխատանքը հեշտանալ գաստամոզման ժա-
նանակ և հարցեր ուղղելիս:

Դասի կենտրոնական յոգունգը՝

«ՈՒՍՈՒՄԸ ՈՒՅ Ե»

Բացատրական գրույց դասագրքի մեջ յեղած պատկերի շուրջը,
վորի վրա նկարված են կարմիր բանակային, գյուղացի, բան-
վոր և գալրոց:

Նախապատրաստական այս հարց ու պատասխանի ընթաց-
քում, յիժե ուսանողները շեղումներ կատարեն, գասատուն պետք
է ձգտի արագ կերպով ուղղել նրանց պատասխանները դեպի բուն
նյութը: Միևնույն ժամանակ նա ամեն ջանք պետք է գործ գնի,
յոր պատասխաններն ուղղեն հենց իրենք ուսանողները:

Այդ գրույցների բուն նպատակը պետք է լինի այն, վոր
ուսանողները գրանցից հանեն կենտրոնական յոգունգը:

«Գրագետ» գասագրքի ստաջին գասի պատկերի ուսումնասիրությունը :

Հարց.—Ովքե՞ր են նկարված այս պատկերի վրա :

Պատասխան.—Պատկերի վրա նկարված են՝ կարմիր բանակային գյուղացի, բանվոր :

Հարց.—Ե՞լ ինչ կա նկարված :

Պատասխան.—Դպրոց :

Հարց.—Ի՞նչ ունեն այդ մարդիկ իրենց թեքերի տակ :

Պատասխան.—Իրենց թեքերի տակ նրանք ունեն գրքեր, անտրակ, թուղթ :

Հարց.—Գրքերն առած՝ նրանք ո՞ւր են գնում :

Պատասխան.— Գրքերն առած՝ նրանք դպրոց են գնում :

Հարց.—Ինչո՞ւ համար են գնում դպրոց :

Պատասխան.—Գնում են դպրոց սովորելու համար :

Հարց.—Ի՞նչ սովորելու :

Պատասխան.—Նրանք գնում են դպրոց ուսում առնելու—սովորելու կարգալ, գրել, հաշվել, նամակ գրել :

Հարց.—Ուսումը նրանց ինչի՞ համար է հարկավոր :

Պատասխան.—Ուսումը հարկավոր է նրա համար, վոր նրանք արգետ չմնան, չխաբվեն, չչահագործվեն :

Հարց.—Վո՞ր մարդն է խելքով ավելի ուժեղ :

Պատասխան.—Սելքով ավելի ուժեղ է ուսում առնող, կարգացող, սովորող մարդը :

Հարց.— Ի՞նչն է նրանց ուժ տալիս և գորեղ դարձնում :

Պատասխան.—Նրանց ուժ է տալիս և գորեղ է դարձնում ուսումը :

Հարց.—Ուրեմն՝ ի՞նչ է ուսումը :

Պատասխան.—Ուսումը ուժ է :

Հարց.—Ինչո՞ւ թագավորի ժամանակ բանվորին, գյուղացուն չեյին սովորեցնում :

Պատասխան.—Չեյին սովորեցնում, վոր նրանք ուժեղ չլինեն, արգետ մնան, և իրանք չահագործեն նրանց :

Հարց.—Մեզանում ո՞ւմ շնորհիվ է, վոր բանվորն ու գյուղացին սկսեցին սովորել :

Պատասխան.—Մեր որերում նրանք սկսեցին սովորել Սորհրդային իշխանության շնորհիվ :

Հարց.—Սորհրդային իշխանությանն ինչպիսի բարոյացիներ են հարկավոր :

Պատասխան.—Սորհրդային իշխանությանը հարկավոր են գիտակից, ուսում առած և ուժեղ քաղաքացիներ :

Դասատուն վաղորդ պատրաստ պետք է ունենա յեզդար շերտ թղթի վրա՝ մեծ-մեծ տպագիր տառերով գրած լոզունգը, վոր նախահան զրույցը կատարելուց հետո՝ իսկույն կպցնի զբառախտակի վրա՝ ընթերցանությանն անցնելու համար : (Թուղթ չունենալու դեպքում դասատուն գրում է զբառախտակի վրա մեծ-մեծ գասագրքի տպագիր տառերով.— ՈՒՍՈՒՄԸ ՈՒՑ Ե) :

Հարց.—Ուրեմն՝ ի՞նչ է ուսումը. (դասատուն ցույց է տալիս զբառախտակի վրա գրածը և ինքը կարդում) : Նույնը կարդալ է տալիս ուսանողներին՝ թե՛ առանձին-առանձին և թե՛ խմբովին : Նույնպիսի վարժություններ նա անում է՝ հետ ու առաջ ցույց տալով լոզունգի բառերը :

Ուսանողներից վոմանց նա կանչում է զբառախտակի մաս և առաջարկում է՝ ցույց տալ լոզունգը և կարդալ :

Այդպիսով նրանց մտքի մեջ առաջ է բերում և ամբողջում յուզանգի անտղական պատկերը :

Դրանից հետո դասատուն՝ այդ լոզունգի կարտած բառերը հետ ու առաջ գասավորելով ու զնելով զբառախտակի վրա՝ կազմում է նույն մտքի տարբեր արտահայտություններ. որինակ.—«Ուժ է ուսումը», «Ուսումը է ուժ» :

Յանկալի յե, վոր դասատուն լոզունգի բառերը կարտած շատ օրինակներով ունենա, վորպեսզի ուսանողությանը բաժանելով՝ նրանց առաջարկի կազմել նույն լոզունգը և նրա տարբեր արտահայտությունները (ցուցադրական դպրոցի համար) :

Դրանից հետո ընթերցանությունը տանել գրքով աչպես.—

Դասատուի պատվերով ուսանողները բաց են անում գրքի առաջին դասը՝ «Ուսումը ուժ է» :

Հարց.—Ընկերներ, կարո՞ղ եք կարդալ նկարի տակ գրածը : Քրատախտակի և գրքի գրածի մեջ նմանություն կա՞ :

Պատասխաններից հետո ուսանողները կարդում են, իսկ դասատուն ուշադրություն է դարձնում նրանց կարդալու, առողանության և պարզ արտասանության վրա :

Այս բոլոր վարժություններից հետո դասատուն լոզունգը շատ պարզ և «Գրագետ»-ի տառերի համեմատ գրում է զբառախտակի վրա, գրածը կարդում է և՛ նույնը կարդալ տալով ուսանողու-

«Գրագետ» գասագրքի ստաջին գասի պատկերի ուսումնասիրութիւնը :

Հարց.—Ովքե՞ր են նկարված այս պատկերի վրա :

Պատասխան.—Պատկերի վրա նկարված են՝ կարմիր բանակալին գլուղացի, բանվոր :

Հարց.—Ե՞լ ինչ կա նկարված :

Պատասխան.—Գպրոց :

Հարց.—Ի՞նչ ունեն այդ մարդիկ իրենց թեւերի տակ :

Պատասխան.—Իրենց թեւերի տակ նրանք ունեն գրքեր, տետրակ, թուղթ :

Հարց.—Գրքերն առած՝ նրանք ո՞ւր են գնում :

Պատասխան.—Գրքերն առած՝ նրանք գպրոց են գնում :

Հարց.—Ինչո՞ւ համար են գնում գպրոց :

Պատասխան.—Գնում են գպրոց սովորելու համար :

Հարց.—Ի՞նչ սովորելու :

Պատասխան.—Նրանք գնում են գպրոց ուսում անելու—սովորելու կարգալ, գրել, հաշվել, նամակ գրել :

Հարց.—Ուսումը նրանց ինչի՞ համար է հարկավոր :

Պատասխան.—Ուսումը հարկավոր է նրա համար, վոր նրանք արգետ չմնան, չխարվեն, չհասագործվեն :

Հարց.—Վո՞ր մարդն է խելքով ավելի ուժեղ :

Պատասխան.—Սելքով ավելի ուժեղ է ուսում անող, կարգացող, սովորող մարդը :

Հարց.—Ի՞նչն է նրանց ուժ տալիս և զորեղ դարձնում :

Պատասխան.—Նրանց ուժ է տալիս և զորեղ է դարձնում ուսումը :

Հարց.—Ուրեմն՝ ի՞նչ է ուսումը :

Պատասխան.—Ուսումը ուժ է :

Հարց.—Ինչո՞ւ թաղավորի ժամանակ բանվորին, գլուղացուն չեյին սովորեցնում :

Պատասխան.—Չեյին սովորեցնում, վոր նրանք ուժեղ չլինեն, արգետ մնան, և իրանք չահագործեն նրանց :

Հարց.—Մեզանում ո՞ւմ չնորհիվ է, վոր բանվորն ու գլուղացին սկսեցին սովորել :

Պատասխան.—Մեր օրերում նրանք սկսեցին սովորել Սորհրդային իշխանութիւն շնորհիվ :

Հարց.—Սորհրդային իշխանութիւնն ինչպիսի բարոյացիներ են հարկավոր :

Պատասխան.—Սորհրդային իշխանութիւնը հարկավոր են գիտակից, ուսում առած և ուժեղ քաղաքացիներ :

Դասատուն վաղորդ պատրաստ պետք է ունենա յեզկար շերտ թղթի վրա՝ մեծ-մեծ սպառի տառերով գրած լոզունգը, վոր նախահանգը կատարելուց հետո՝ իսկույն կպցնի գրատախտակի վրա՝ ընթերցանութիւնն անցնելու համար : (Թուղթ չունենալու դեպքում դասատուն գրում է գրատախտակի վրա մեծ-մեծ գասագրքի սպառի տառերով.—ՈՒՍՈՒՄԸ ՈՒԺ Ե) :

Հարց.—Ուրեմն՝ ի՞նչ է ուսումը. (դասատուն ցույց է տալիս գրատախտակի վրա գրածը և ինքը կարդում) : Նույնը կարգալ է տալիս ուսանողներին՝ թե՛ առանձին-առանձին և թե՛ խմբովին : Նույնպիսի վարժութիւններ նա անում է՝ հետ ու առաջ ցույց տալով լոզունգի բառերը :

Ուսանողներից վոմանց նա կանչում է գրատախտակի մոտ և առաջարկում է՝ ցույց տալ լոզունգը և կարգալ :

Այդպիսով նրանց մտքի մեջ առաջ է բերում և ամրացնում յուզանգի տեսողական պատկերը :

Իրանից հետո դասատուն՝ այդ լոզունգի կարտած բառերը հետ ու առաջ գասավորելով ու զննելով գրատախտակի վրա՝ կարճում է նույն մտքի տարրեր արտահայտութիւններ. սրինակ.—«Ուժ է ուսումը», «Ուսումը է ուժ» :

Յանկալի յե, վոր դասատուն լոզունգի բառերը կարտած շատ սրինակներով ունենա, վորպեսզի ուսանողութիւնը բաժանելով՝ նրանց առաջարկի կարճել նույն լոզունգը և նրա տարրեր արտահայտութիւնները (ցուցադրական գպրոցի համար) :

Իրանից հետո ընթերցանութիւնը տանել գրքով աչպես.—

Դասատուի պատկերով ուսանողները բաց են անում գրքի առաջին դասը՝ «Ուսումը ուժ է» :

Հարց.—Ընկերներ, կարո՞ղ եք կարգալ նկարի տակ գրածը : Գրատախտակի և գրքի գրածի մեջ նմանութիւն կա՞ :

Պատասխաններից հետո ուսանողները կարդում են, իսկ դասատուն ուշադրութիւն է դարձնում նրանց կարգալու, ստուգանութիւն և պարզ արտահայտութիւն վրայ :

Այս բոլոր վարժութիւններից հետո դասատուն լոզունգը շատ պարզ և «Գրագետ»-ի տառերի համեմատ գրում է գրատախտակի վրա, գրածը կարդում է և՛ նույնը կարգալ տալով ուսանողու-

թիւն՝ առաջարկում է նրանց ընդօրինակել—արտանկարել իրենց տետրերում :

(Նախքան տետրերում ընդօրինակելուն անցնելը, ցանկալի չէ մատիտի բուլթ ծալրով մկանային վարժություններ կատարել տալ գրած տառերը վրայով) :

Թվարանության նյութը պետք է վերցնել «Ուսումը ուժ է» լողունգի նկարը :

Հարց.—Ընկերներ, քիչ առաջ մենք ասացինք, վոր գրքի մէջ ովքեր են նկարված :

Պատասխան.—Գրքի մէջ նկարված են՝ կարմիր բանակային, գլուղացի և բանվոր :

Հարց.—Ընդամենը քանի՞ մարդ է նկարված :

Պատասխան.—Ընդամենը նկարված է յերեք մարդ :

Հարց.—«Ուսումը ուժ է» լողունգի մէջ քանի բառ կա :

Պատասխան.—«Ուսումը ուժ է» լողունգի մէջ կա յերեք բառ :

Հարց.— Դո՛ւք, ընկե՛ր, համբեցե՛ք առանձին-առանձին : (Ուսուցիչը պահանջում է համբել նախ պատկերները, հետո լողունգի բառերը) :

Պատասխան.—1 մարդ, 2 մարդ, 3 մարդ. 1 բան, 2 բան, 3 բան :

Հարց.—«Ուսումը ուժ է» մեր վո՞ր դասն է :

Պատասխան.—«Ուսումը ուժ է» մեր առաջին դասն է :

Դասագրքի մէջ գտնել և ցույց տալ հոտմեյական I, II, III նըշանները : Բանավոր վարժություններ կատարել տալ գտնելու թե՛ հոտմեյական և թե՛ արարական թվանշանները՝ ժամացույցի, գրամների, որացույցի, գրքերի, «Մածկալ» թերթի վրա և այլն :

Մրանից հետո դասատուն գրատախտակի վրա գրում է հոտմեյական թվանշանները I, II, III, զուգորդելով արարականի հետ, ապա գրում է արարական թվանշանները 1, 2, 3 հոտմեյականի տակ և բանավոր վարժությունից հետո արտանկարել և տալիս հոտմեյականը, և, յեթե հնարավոր է, նաև արարականը :

Ծանոթություն.—Դասատուն պետք է բացատրի, վոր հոտմեյական թվանշաններն առաջ են յեկել մասնների ձևերից I—1 մաս, II—2 մաս, III—3 մաս և այլն մինչև 10 :

ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԴԱՍ «ՈՒՍՈՒՄ ՈՒՆԵՍ ՈՒԺ ՈՒՆԵՍ»

Յերկրորդ դասի նախապատրաստական գրույց «Իրագետ» դասագրքի I դասի յերկրորդ տողի նախադասութեան շուրջը :

Հարց.—Ընկերներ, ուսումն ի՞նչ է :

Պատասխան.—Ուսումը ուժ է :

Հարց.—Ուրեմն, ով վոր ուսում ունի, ի՞նչ ունի :

Պատասխան.—Ով վոր ուսում ունի, ուժ ունի :

Հարց.—Վո՞ր պետութեանն է, վո՞ր ողնում, աջակցում է բան-վորներին, գյուղացիներին սովորելու գործում :

Պատասխան.—Բանվորին, գյուղացուն աջակցում է սովորելու ինտերդային իշխանութեանը :

Առաջարկել, վոր ընկերները փոխադարձաբար իրար տան այդպիսի հարցեր և պատասխան ստանան հիմնական միտքը :

Որինակ.— Յեթե ուսում ունես, ուրեմն ի՞նչ ունես :

Յեթե ուսում ունեմ, ուժ ունեմ :

Ուրեմն՝ ուսում ունես, ուժ ունես :

Այս նախադասութեան աշխատանքներից հետո դասատուն գրատախտակի վրա կպցնում է յերկար շերտ թղթի վրա մեծ-մեծ տպագիր տառերով գրած նախադասութեանը կամ գրում է գրատախտակի վրա՝ «Ուսում ունես, ուժ ունես» :

Ամբողջ նախադասութեանը ցույց տալուց և կարդացնելուց հետո դասատուն կարդալ և տալիս առանձին բառերը՝ ծածկելով նախադասութեան մյուս բառերը ձեռքով կամ տետրակով :

Հետո անցնում է գրքի վրա I դասի յերկրորդ տողի կարգալու վարժութեաններին՝ առաջ քաշելով հատկապես թույլերին, առաջարկելով, վոր մյուսներն ևս գրքին նայեն, և միշտ հետևելով, վոր կարգան պարզ և ազազգովող հնչյուններն ուղիղ արտասանեն :

Նույնը կարդացնել և տալիս վանկերի բաժանված՝ «Իրագետ»-ի II դասի վարժութեաններով : Դրանից հետո դասատուն գրում է գրատախտակի վրա պարզ տառերով դասը, թե՛ ամբողջական և թե՛ վանկերի բաժանված իրար տակ աչպես :

Ուսում ունենա, ուժ ունենա :

Ուսում ունենա, ուժ ունենա :

Ամբողջ գրածը կարգացնել է տալիս ուսանողներից մի քանիսին
և ապա առաջարկում է արտանկարել իրենց տետրերում՝ միջոց հե-
տևելով, վոր տառերը գծի վրա գրեն (նկարեն) բառերն առանձ-
նացրած լինեն և նմանեցնեն զբառախառակի վրա գրածին :

Թվարանություն. — Թվարանության նյութը քաղել դասից :

Հարց. — Քանի՞ բառ կա «ուսում ունենա, ուժ ունենա» դասի մեջ :
Պատասխան. — Այդ դասի մեջ կա 4 բառ : Ուսուցիչը ծանոթաց-
նում է 4 թվանշանի հետ :

5-ի և 6-ի, գաղափարը տալ՝ 4 տետրին ավելացնելով 1 և
ապա 2 տետր :

Հարց. — «Ուսում ունենա, ուժ ունենա» քանի՞ վանկից է բաղկացած :
Պատասխան. — 7 վանկից :

Դասատուն տալիս է 7 թվանշանը :

7-ի գաղափարը տալուց հետո ավելացնում է 7 առարկայի վրա
1 առարկա, տալիս է 8-ի գաղափարը, անմիջապես ծանոթացնելով
թվանշանի հետ, գրելով զբառախառակի վրա : Նույն ընթացքով
ասնում է մյուս թվանշանների հետ ծանոթությունը մինչև 9-ը :

Ծանոթություն. բանավոր վարժությունների ժամանակ խոն-
գիրներ կազմելու համար առաջարկել ռասանողներին՝ իրենց կյան-
քին մոտիկ առարկաներ ընտրել :

Այս արարական թվանշանները գրում է հոտմեյական թվանշ-
անների տակ՝ բացատրելով, վոր վերջիններս առաջ են յեկել ձեռ-
քի մատների դժագրությունից : Հոտմեյական թվանշանները ցույց
տալ ժամացույցի վրա և «Գրագետ» գրքի յերեսների վրա :

Այս նախադասարտասական աշխատանքներից հետո գոտասուն
գրել է տալիս տետրերում միայն հոտմեյականը, իսկ վորտեղ հոտ-
բավոր է՝ նաև արարական թվանշաններն իրար տակ այսպես .

I,	II,	III,	IV,	V,	VI,	VII,	VIII,	IX,	X,
1,	2,	3,	4,	5,	6,	7,	8,	9,	

ՅԵՐՐՈՐԴ ԴԱՍ

«ՈՒՇ ԼԻՆԻ, ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ»

Սխեմատիկ անով «Գրագետ»-ի 3 և 4-րդ դասերը :

Դասի գաղափարային նպատակը .

Պարզարանել, թե ուսումը միջոց է կարևոր և անբաժեշտ
է ամեն տեսակի մարդկանց համար : Մեր հասակավոր բանվորն ու
գյուղացին անգրագետ են մնացել շուրհիվ ցարական կառավարու-
թյան սեփմի : Արհեստային կառավարութայն ջանքերը բոլորին
գրագետ դարձնելու համար :

Գրագիտութայն արդյունքը պետք է լինի այն, վոր բանվորն
ու գյուղացին ակտիվ և գիտակից վերաբերմունք ունենան դեպի
մեր շինարարական աշխատանքների ընթացքը և ձեռք բերեն հո-
տայնական, յերջանիկ կենցաղ : Այսպիսով ուսանողութայնը պետք
է հասկանալի դարձնել, վոր թեև ուսումն ուղացած է, բայց կա-
րևոր և քաղցր է . նա անհրաժեշտ է իրանց կյանքը բարելավելու
համար : Այստեղից բղխեցնում է յոգանդը՝ «ՈՒՇ ԼԻՆԻ՝ ՆՈՒՇ
ԼԻՆԻ» :

Նպատակահարմար է, վոր այս լոգունգի խմատար կապվի կեն-
ցաղական նման սպասվեա գործերի հետ, վորոնք թեև ուշ են
սկսվում, ախուամենայնիվ սպասվեա քաղցրութայն են բերում :

Դասի տեսիկական նպատակը .

Թե՛ ամբողջ նախադասութայն և թե՛ բառերի տեսական պատ-
կերն ամբայցնել ուսանողութայն մտքի մեջ :

Բառերը յեա ու առաջ գոտավորելով՝ կազմել նույն լոգունգի
նոր-նոր արասահայութայններ : Լոգունգի բառերը բաժանել վան-
կերի, վանկերի տեսողական պատկերն ամբայցնել նրանց մտքի մեջ :
Այդ վանկերից կազմել նոր-նոր բառեր և նախադասութայններ :

Վարժեցնել ընթերցանութայն մեջ : Թվերցանութայնը գույ-
րնից՝ արտանկարել տալ բառային ու նախադասութայնները .

Թվարանութայն ժամանակ ծանոթացնել համման և դումար-

16/16/16 II

ման գործողութիւններն հետ 10-ի շրջանում: Հանձան գործողութիւն վարժութիւնները կատարել աշխարհի թիւերով, վոր մրնացորդը 0 լինի, և տալ 0-ի գաղափարը:

Այս վարժութիւնները հետարել համապատասխան խնդիրներով և վոր թե վերադասան թիւերով:

Որ. Գյուղացին ունի 8 վոչխար. 8-ն էլ ծախեց, քանի՞ վոչխար մնաց նրա մոտ. (թվաբանութիւնն նյութն անցնելու ժամանակ նկատի ունենալ սույն դրքի 38 յերեւը):

Դասն սկսել նախընթաց յերկրորդ դասի ընթերցանութիւն վարժութիւններով. ապա՝ «ՈՒՇ ԼԻՆԻ՝ ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ» լոգունգին հարակից նախապատրաստական աշխատանքներ տանելուց հետո՝ գրատախտակի վրա շերտավոր թղթով կպցրված կամ դասատուի դրած «Ուշ լինի՝ նուշ լինի» լոգունգի և գասագրքի մեջ յեղած այն լոգունգի հարակից բոլոր վարժութիւնները կատարելուց հետո, այդ լոգունգի սկզբից ավելացնել. «ուսումը բար և կազմել «ուսումը ուշ լինի՝ նուշ լինի» նախադասութիւնը:

«Ուշ լինի՝ նուշ լինի» լոգունգը բաժանել վանկերի, վանկերից կազմել նորանոր բառեր և հետո նախադասութիւններ՝ «Գրագետ»-ի համեմատ. այսպէս որինակ՝ «ուսումը ուշ լինի՝ նուշ լինի». «ուշ ուսումը նուշ լինի» դրել գրատախտակի վրա և դրել տալ տեղերում:

ՉՈՐՐՈՐԿ ԴԱՍ

«ՈՎ ԿԱՐԹԱ, ՆԱ ՄԱՐԿ Ա»

Իսաի գաղափարային նպատակը.

Հասակավոր անգրագետին պարզել, հասկացնել, վոր կարգավոր տեւա, խափար մարդուն բարձրացնում, հավասարեցնում և իրական մարդու հետ, նրա վաղած աչքերը բաց և անում, ծանաթացնում թե՛ իր շրջապատի և թե՛ շատ հեռավոր վայրերի հետ, փորպեսզի նա ավելի գիտակցորեն սուրբի և ավելի գիտակցորեն գործի: Բացատրել, վոր անգրագետ մարդն ավելի ստոր մակարդակի վրա յե կանգնած, քան կրթված, ուսույլ մարդը: Այդ պատճառով և, վոր անգրագետ մարդուն հեշտութեամբ շահագործում և սուժելը, կուլակը, բռնակալը:

Ուրեմն կարգավոր—գրելը մի ուղիղ ճանապարհ է, վոր մարդուն տանում և դեպի սղատագրում, և աջակցում և նրա թե՛ քաղաքական գիտակցութեան և թե՛ տնտեսական վիճակի բարձրացմանը:

Իսաի տեխնիկական նպատակը.—

Ուսանողների մտքի մեջ տալավորել, ամբացնել լոգունգի ամբողջական տեսողական պատկերը՝ «ՈՎ ԿԱՐԹԱ, ՆԱ ՄԱՐԿ Ա»:

Ծանոթութիւն ստորակետի, միջակետի, բութի, հարցականի, գծիկի ու շեշտի հետ:

Ամբողջական լոգունգը գրատախտակի վրա դրել կամ կպցնել, վորից հետո անցնել ընթերցանութիւն:

Այնուհետև՝ նախապատրաստական գրույցներով աշխատանք տանելուց հետո՝ լոգունգի բառերով կազմել նոր արտահայտութիւններ.—

«ՈՎ մարդ, կարգա՛» . «կարգա՛, ո՛վ մարդ» . «նա մարդ ա, ո՛վ կարգա», . «ո՛վ կարգա, նա մարդ ա»:

Նախընթաց և այս դասի բառերից և վանկերից կազմել նոր նախադասութիւններ.—

«Ո՞վ է մարդ. նա է մարդ, ո՛վ ուսում ունի» . «ո՛վ կարգա, նա ուժով կրինի», «ուշ էլ վոր լինի, կարգա», «վոր կարգա, մարդ կրինես»:

Այս փանկերի բաժանման, կարգադրու և գրեթե փարժու-
թյուններ կատարելը շարունակել գրադեաի V, VI, VII-րդ դասերի
համեմատ :

Ընթերցանության նույն տեսակի փարժություններ անկող
հետ սուսնոցներին պետք է տալ ձեռագրի գաղափարը, թե՛ փոք-
րատա և թե՛ համապատասխան մեծատա գրերի վերաբա-
ղությամբ, վերջնելով գրադեաի VII-րդ դասի մեջ նշված գրերը
Ա, Բ, ՈՒ և Ն :

Գրել գրատախտակի վրա փոքրիկ նախադասություններ, փո-
քոնց առաջին բառերը սկզբեն վերահիշյալ ատուերով :—

Որինակ՝ «Արամը սուսն ունի», «Սուրբիկը կարգած է», «Նունեն
կար է անում», «Ասուսը ուժ է», և լուցատրել մեծատառերի դար-
ձածության Յ—դեպքը : նախադասության սկզբում, վերջակետից
հետ և հատուկ անունների սկզբում :

Այս փարժությունները կարգով ասուց հետո՝ գրել տալ ու-
սանոցների տետրերում :

ՀԻՆԳԵՐՐՈՐԴ ԴԱՍ

«ՇԻՆԱԿԱՆԸ ՇԻՆԱՐԱՐ Ե» (սխեմատիկ)

Գառի գաղափարային նպատակը :

Բացատրել գյուղական աշխատանքի խոշոր դերը մեր սոցիա-
լիստական կյանքի անստեղծական—չինարարական աշխատանքների
նկատմամբ : Նախկին ցարական ռեժիմի վերաբերմունքը դեպի
գյուղացիությունը—աշխատանքի, կառուցման և լուսավորության
ասպարիզում : Սուրհրդային պետության ուշադիր վերա-
բերմունքը դեպի գյուղացիության բարելավման և կրթության
դործը : Այս գրույցներից ըզխեցնել այն լողուններ, թե չինական
իր քրոնաթոր աշխատանքով նպաստում է յերկրի քնդհանուր չի-
նարարությանը և անստեղծական վերելքին :

Ուրեմն՝ շինակառու շինարար է :

Գառի տեխնիկական նպատակը :

Թե՛ ղեկավար լողունը և թե՛ նրան հարակից կազմած մյուս
նախադասությունների տեսողական պատկերը տպավորել և ամ-
րացնել ուսանողների մտքի մեջ «Գրադեա» գրատառի փարժու-
թյունների համեմատ (տես VIII-րդ դաս) :

Այս փարժությունների որինակները բաժանել փանկերի՝ ա-
սանոցների սկզբով մասնակցությամբ և այդ փանկերից նորանոր
բառեր կազմել : ապա գրել գրատախտակի վրա և արտադրել տալ
տետրերում :

Գրելու ժամանակ ուսանողներին ծանոթացնել Ի, Ե, Մ, Կ,
փոքրատա և մեծատա գրերի հետ՝ կազմելով նորանոր նախա-
դասություններ և հատուկ անուններ :—

Որինակ՝ «ՄԱՆՈՒԿԸ ՈՒՍՈՒՄ ՈՒՆԻ—ՈՒԺ ՈՒՆԻ», «ԿԱՐՈՆ ՇԻ-
ՆԱՐԱՐ Ե»

«ԻՐՄԱ, ԿԱՐՄԱ, ՎՈՐ ՇԵՆ ՈՒ ՈՒԺՈՎ, ԼԻՆԵՍ» :

«ԵՄՄԱՆ ԻԼԻԿ Ե ՄԱՆՈՒՄ» :

Շինարարական աշխատանքները մեկանում : հիւրուշեն, ջրանցք-
ներ, ելեկարսֆիկացիա, հետախոտային ցանց, չրժիկ զպրոցներ
և այլն : իրենց գյուղի կամ չրժանի շինարարական աշխատանք-
ները : Յանկայի յե հնարավորության դեպքում կատարել երկու-
սիս՝ գիտելու բազաբի և գյուղի տարբերությունները :

Ինչ քաղաքներ և գյուղեր պետեն : Իրենց ճանապարհները և
հայտատանի իրենց մասի քաղաքի և գյուղերի մասին քնդհանուր
ծանոթություն :

ՈՐԻՆԱԿՆԻ ՎԵՑԵՐՈՐԳ ԴԱՍ

«ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆՍԿԻ ՍԵՐ ՅԵՐԿՐԻ ՊԵՏՏՊԱՆՆ Ե»

Գառի գաղափարային նպատակը .

1. Բացատրել կարմիր բանակի անհրաժեշտությունը մեր յերկրի պաշտպանութեան համար :

2. Կարմիր բանակի նպատակը վոչ թե այն է, զոր յերկրներ գրավի և ուրիշների ազատութեանը խլի, այլ ապահովի աշխատավոր դասակարգի խողազ շինարարական աշխատանքները դրօժի փասնդներից :

3. Պարզել, զոր կարմիր բանակը կազմված է նույն աշխատավոր գյուղացիներից և բանվորներից, վորոնք զինվորութեան ժամանակ զենք են կրում, իսկ աշխատանքի ժամանակ մուրճ, մանգաղ և այլն :

4. Բռնապետութեան և բուրժուական օկեթիմների մեջ բանակի պերն այն է, զոր նոր յերկրներ—չուկաներ գրավի և՛ ուրիշ ժողովուրդների ազատութեանը խլելով՝ նրանց շահագործի տիրոջ պատակարգի գրպանի համար :

5. Բացատրել, զոր գրադեա բանակն ավելի ուժեղ է և զիտակից, քան անգրադեա :

Գառի տեխնիկական նպատակը .

Վարժեցնել ամբողջ դասի կանցնավոր ընթերցանութեան : Գրավոր աշխատանքը կատարել գրատախտակից արտագրել տալով : Գրապետ նորակոչների % -ը : Մինչցինակոչների վո՞ր % -ը գյուղացի յե, վո՞րը բանվոր, բատրակ և այլն . (Որ . 1923 թ . նորակոչների 52% անգրադեա, 1925 թվին 40%) :

Գառի ընդացք .

Նախադարձատական գրույց :

Հարց.— Կարմիր բանակն ինչո՞ւ յե անհրաժեշտ մեր յերկրի համար :

Պատասխան.— Կարմիր բանակն անհրաժեշտ է, զոր պաշտպանի մեր յերկիրը շրջապատող թշնամիներից :

Հարց.— Կարմիր բանակի պաշտպանութեանն ի՞նչ սպուտ է ստիլիս մեզ :

Պատասխան.— Կարմիր բանակի պաշտպանութեանն այն սպուտն է տալիս, զոր մեր յերկրի բոլոր բանվորներն ու աշխատավոր գյուղացիները խողազ գրազվում են իրենց շինարարական աշխատանքներով :

Հարց.— Ո՞վ է կարմիր բանակայինը :

Պատասխան.— Նա նույն բանվորն ու աշխատավոր գյուղացին է, զոր զինվորութեան ժամանակ զենք է կրում, իսկ խողազ աշխատանքի ժամանակ մուրճ, մանգաղ և այլն :

Հարց.— Յարական բանակի և Սորհրդային բանակի մեջ ի՞նչ տարբերութեան կա :

Պատասխան.— Յարի ժամանակ բանակն աշխատում էր յերկրներ գրավել, արիշի ազատութեանը խլել և շահագործել հողուտ իշխող դասակարգի գրպանի . իսկ յերկրի ներսում կալում էր բանվորները և գյուղացիները ազատագրման զեմ : Իսկ մեր բանակն, ընդհակառակն, պաշտպանում է աշխատավոր դասակարգի խողազ, սոցիալիստական շինարար աշխատանքը :

Հարց.— Վո՞ր բանակն է ավելի զիտակից և զրազեա :

Պատասխան.— Կարմիր բանակն է ավելի զրազեա և զիտակից :

Հարց.— Յարական օկեթիմը ինչո՞ւ չեր հողում բանակի կրթութեան մասին :

Պատասխան.— Յարական օկեթիմը չեր հողում բանակի կրթութեան մասին նրա համար, զոր զինվորները տգետ մնան և չհասկանան շահագործողների նպատակը :

Հարց.— Ո՞ւմ շնորհիվ է կարմիր բանակը գրադեա դարձել և զիտակցութեան յեկել :

Պատասխան.— Կարմիր բանակը գրադեա է դարձել և զիտակցութեան յեկել Սորհրդային իշխանութեան շնորհիվ :

Հարց.— Մեր բանակն ինչո՞ւ յե կարմիր կոչվում :

Պատասխան.— Մեր բանակը կարմիր է կոչվում այն պատճառով, զոր նա հեղափոխական է և պատրաստ է իր արյունը թափել աշխատավորութեան խողազ կյանքը պաշտպանելու համար :

Հարց.— Ի՞նչ է կարմիր բանակի վերջնական նպատակը :

Պատասխան.— Կարմիր բանակի վերջնական նպատակն այն է, զոր աշխատավորութեան խողազ կյանքը պաշտպանելով՝ նպատակ հասնելու սոցիալիզմին :

Հարց.—Կարժիր բանակը մինչև յե րը պետք է շարունակի իր գոյությունը:

Պատասխան.—Կարժիր բանակն իր գոյությունը պետք է շարունակի, քանի զեռ գոյություն ունի բարձրական գասակարգը:

Այս աշխատանքներից հետո կարգալ տալ ուսանողներին գրքով, վարից հետո անցնել գրավար աշխատանքին՝ սրատգրել տալով գրատախտակի վրա գասատուի գրածը:

Թվաբանությունն նյութը վերցնել գանազան թվախաններից 1919, 1921, 1925. նորակոչների գրապիտությունը շարք, %-ներով կազմած խնդիրներ:

Այլ նյութով կազմել տալ գիտադրամներ:

ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ՅՈՒԹԵՐՈՐԴ ԴԱՍ «ԱՆԳՐԱԳԵՏ»

Դասի գաղափարային նպատակը.

Պարզել ուսանողներին, թե վորքան կարևոր նշանակություն ունի վոչ միայն աղջիկներին և յերիտասարդ կանանց, այլ և հասակավոր մայրերին դրապիտությունը: Այլ գրապիտությունն անհրաժեշտ է վոչ միայն նրա համար, վոր կարողանան նամակ գրել, կամ կարդալ, այլ և նրա համար, վոր կինը՝ լինելով տան անտեսություն անորենը և զեկավարը՝ կարողանա հաշիվ պահել թե՛ մուտքի և թե՛ յելքի վերաբերմամբ և այլ հաշիվ անտեսությունը կանոնավոր վարել:

Գրապիտության միջոցով կինը դրբերից և լրագրներից կը քաղի հարկավոր անզեկություններ ասողապահություն, յերեխաների խնամքի, հասարակական օրենքների մասին և գիտակից կյանք կը վարի:

Դասի տեխնիկական նպատակը.

Պարզ առողջանությունը գասատուն կարգում և ամբողջ գաստնափորը, գծվար հասկանալի բառերն ու մաքերը բացատրելուց հետո պատմել և առլիս բովանդակությունը, ապա կարգալ և առլիս ուսանողներին և անզիլ սովորեցնում: Գրել տեսրակներում անզիլ, նախ մաս-մաս, վորից հետո ամբողջացնել: Նշել գաստնափոր և արձակ գրվածքի սարբերությունը:

Անզիլ գրել տալու համար առաջարկել ուսանողներին, վոր նախ ուշադրություն կարգան վաստանավորը, ապա զիրքը փակելով գրեն, իսկ գծվարանարու զեպքում նաչին զրքին, ապա գրեն: Շտա գծվար բառերը գրել գրատախտակի վրա և գրելուց հետո առաջարկել ուսանողներին՝ ստազել իրենց գրածը՝ գրել համեմատ՝ թե՛ աստախախները և թե՛ կետադրությունը:

Դասի ընթացքը.

Հարց.—Ինչո՞ւ կանանց մեջ ավելի շատ անդրադեա կա, քան արգամարդկանց մեջ:

Պատասխան.—Իրա պատճառն այն է, վոր կինը ժխտ գտնվել է ձեռքից և արհամարհված վիճակի մեջ:

Հարց.—Կնոջ անդրադիտությունից ի՞նչ փնտնեք են ծագում բնականից համար:

Պատասխան.—Կնոջ անդրադիտությունից սուտ են դալիս այն վրնասներն ընտանիքի համար, վոր գովակներին սխալ են դաստիարակում, նրանց սովորեցնում են նախապաշարման, կրոնամոլության, կեղտոտության, վորից սուտ են դալիս գնազան հիվանդություններ և այլն:

Հարց.—Անդրադեա կինը հասարակության համար ինչո՞վ է վրնասակար:

Պատ.—Անդրադեա կինը հասարակության համար վնասակար է նրանով, վոր նա անդիտակից է: Հասարակական կյանքում անդրադեա կինը լուռ է,—չատ բան լսում է, չի հասկանում կույր է,—իր շուրջը կատարված անց ու դարձը ճիշտ չի բմբռնում, և համր է,—չատ հարցեր կան, վորոնց մասին նա արտահայտվել չի կարողանում:

Հարց.—Ցարի ժամանակ ինչո՞ւ չեյին ցանկանում, վոր աշխատավոր կինը լուսավորվի և սուտ գնա:

Պատասխան.—Ցարի ժամանակ չեյին ցանկանում, վոր կինը լուսավորվի, վորպեսզի հասարակության համար աչքաբաց և ազատասեր մարդիկ չդաստիարակի:

Հարց.—Մեր Թորհրդային պետությունն ինչպե՞ս է վերաբերվում կնոջ լուսավորության գործին:

Պատասխան.—Թորհրդային իշխանությունը հատուկ ուշադրություն է դարձնում կանանց լուսավորության և նրանց իրավունքների հավասարության ու պաշտպանության վրա:

Հարց.—Ցերը անդրադեա մայրը վորդուց նամակ ստանա, ինչպե՞ս պետք է խմանա, թե ի՞նչ է գրված նրա մեջ:

Պատասխան.—Նա պետք է գիտի վորեւեւ անդրադեա մարդու, վորը կարգա և հասկացնի:

Հարց.—Ավելի շուտ նա վոր բանը գրադեա մարդ կը գտնի:

Պատասխան.—Գրադեա մարդ նա կը գտնի գպրոցում, կամ խորհրդակցությունում:

Այս նախապատրաստական աշխատանքից հետո նախ նյութի բովանդակությունը պատմել ընդարձակ կերպով, մի յերկուսին է:

պատմել սուտ աշխատելով պատմածը մտանցնել վստանավորի բուն բովանդակությանը:

Ամբողջը կարգացնել սուտ և անգիր սովորեցնել:

Թվարանուբյան կյուրը:

Հարց.—Քանի անդրադեա կա մեր գյուղում 16-35 տար. (տաղադրություն ուսանողներին համար):

Պատասխան.—Որինակ՝ 160 անդրադեա:

Հարց.—Քանի՞ ան և կին և ըսնի՞ սը տղամարդ:

Պատասխան.—40-ը տղ., և 120-ը կին:

Հարց.—Այս դասարանը քանի՞ անդրադեա կին և բանի տղամարդ է ընդունվել:

Պատասխան.—8 կին և 16 տղամարդ:

Գաստատուն կազմել և տալիս սյունաձևով (ցանկալի յե նայել չըջանաձևով) գիպարում՝ դասարանի անդրադեաների վերաբերյալ բոտ սեռի: Այս նյութից հետո դասատուն բերում է հետևյալ տրվյալները, (յեթե հնարավոր է սուտ կենսովիճվարի տեղեկություններ):

Անդրադեաների թիվը տարբեր պետություններում 1897 թ. յարաբանչյուր 1000 հոգուց Բելգիայում՝ 2, Գերմանիայում՝ 20, Շվեյցարիայում՝ 21, Անգլիայում՝ 80, Ֆրանսիայում՝ 150 և Ռուսաստանում՝ 788:

1923 թ. Ռուսաստանում կար. Անդրադեա. 17 միլիոն: Տղամարդ 1 միլիոն. կին 13 միլ:

Անդրադեաների թիվը՝ գյուղերում՝ 72%, բաղաբներում՝ 41%:

2. Կովկասի բնակչության անդրադիտության վիճակն ըստ սեռի. 1897 թ.

Տղ. անգր.—82%: Կին.—91%: Հայաստանում ներկայումս միջին թիվով 70%:

ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ԴԱՍ
«ԳՅՈՒՂ ՈՒ ՔԱՂԱՔ ՈՒԹԵ ԶԱՎԱՔ»

Կառի գաղափարային նպատակը .

Բացատրել գյուղի և քաղաքի ժախտազարձ կապի անհրաժեշտությունն այն հիմունքով, վոր գյուղն արտադրում է կենսամթերք և արդյունաբերություն համար անհրաժեշտ նյութեր, իսկ քաղաքը հազուտա, գործիքներ և մեքենաներ :

Որինակներով պարզել, վոր գյուղն ու քաղաքը առանց-մեկը մյուսի գեղարությունը կապրեն : Պարզել Պորհրդային Իշխանություն բուն ջանքերը կյանքի մեջ կիրառելու «Գյուղ ու քաղաք-ուժը հալաք» լուսնոցը :

Կառի տեսնիկական նպատակը .

Վարժեցնել պարզ և անտալ կարգալու թե՛ հողվածի առանձին պարբերությունները և թե՛ ամբողջ հողվածը : Յուրաքանչյուր պարբերության միջև արտահայտել ավելի ընդարձակ կերպով և մանրամասն որինակներով, ապա հանել համառոտ յեզրակացություն : Ամբողջ հողվածի բովանդակության վերլուծումը տանել աշխատանք, վոր նրանից անմիջապես բղխի՝ «Գյուղ ու քաղաք-ուժը հալաք» միտքը : Գրավոր աշխատանքի համար յուրաքանչյուր պարբերությունից հանած յեզրակացությունը մեկն ու մեկին գրելու առաջադասարանի վրա, իսկ մյուսներին՝ տետրակի մեջ :

Կառի քննադատ .

Նախապատրաստական աշխատանք .—

Հարց .— Գյուղից քաղաք ի՞նչ էն բերում վաճառելու :

Պատասխան .— Գյուղից քաղաք էն բերում վաճառելու հաց, յուղ, պանիր, ձու և այլն :

Հարց .— Բացի գրանցից գյուղն է՞լ ինչ է ապիս քաղաքին :

Պատասխան .— Գյուղը քաղաքին ապիս է՝ բուրդ, բամբակ, մուշ, կանեփ, կաշի, բաղաչ և այլն :

Հարց .— Այդ նյութերից ի՞նչ էն պատրաստում քաղաքում .

Պատասխան .— Այդ նյութերից քաղաքի բանվորները գործարանում պատրաստում են՝ բրդից, բամբակից, մուշից, կանեփից—հագուստեղեն, իսկ բաղաչից՝ շաքար :

Հարց .— Բացի գրանցից քաղաքի գործարաններում էլ ի՞նչ էն պատրաստում :

Պատասխան .— Քաղաքի գործարաններում պատրաստում են անոթ, մեխ, մուրճ, բահ, գուլթան և արակառք :

Հարց .— Գյուղը պե՞տք ունի այդ պատրաստած նյութերին :

Պատասխան .— Այո, վորովհետեւ առանց այդ առարկաների գյուղացին չի կարող իր տնտեսությունը նոր ձևերով առաջ տանել :

Հարց .— Վո՞րտեղ բարձր գյուղացիներ կան :

Պատասխան .— Բարձր գյուղացիներ և համալսարան կան քաղաքում :

Հարց .— Բարձր գյուղացիներից և համալսարանից ի՞նչ մասնագետներ են դուրս գալիս :

Պատասխան .— Համալսարանից և բարձր գյուղացիներից դուրս են գալիս բժիշկներ, ճարտարագետներ, հողաշահիներ, գյուղատնտեսներ և ուրիշ մասնագետներ :

Հարց .— Գյուղը կարիք ունի՞ աշխատի մարդկանց :

Պատասխան .— Իհարկե ունի, վորովհետեւ բժիշկը կլուզի հիվանդությունների դեմ, անասնաբուժը կազատի նրա անասուններին կոտորվելուց, գյուղատնտեսը կըստփորեցնի նրան լավ մշակել հողը և առատ բերք ստանալ և այլն :

Հարց .— Գյուղը պետք ո՞ւնի գրքերի, լրագրերի, ուսուցիչների և այլն :

Պատասխան .— Այո, վորովհետեւ գրանցից քաղաք է նա իր տնտեսական պարագմունքների և իր կենցաղը բարելավելու համար պետիքներ :

Հարց .— Վո՞րտեղ էն ազվում գրքեր, լրագրեր և ովքե՞ր էն ապում :

Պատասխան .— Տպում են քաղաքի ապարաններում, բանվորների աշխատանքով և ուղարկում գյուղերին :

Հարց .— Քաղաքը կարո՞ղ է ապրել առանց գյուղացու աշխատանքով ձեռք բերած մթերքների՝ ուտելիքի, սննդի և հում նյութերի :

Պատասխան .— Չի կարող :

Հարց .— Իսկ գյուղը կարո՞ղ է ապրել առանց քաղաքի :

Պատասխան .— Վո՞չ :

Հարց .— Մերան գյուղն ու քաղաքը ինչո՞վ են իրար հետ կապված :

Պատասխան .— Նրանք իրար հետ միշտ կապված են նրանով, վոր

դյուղացիութեան զարգացումը կախված է արդյունաբերութեան զարգացումից, իսկ արդյունաբերութեան զարգացումը դյուղացիութեան զարգացումից:

Հարց.—Ուրեմն ճիշտ է, վոր ասում են «Գյուղ ու քաղաք, ուժը հավաք»:

Պատասխան.—Այո, ճիշտ է «Գյուղ ու քաղաք, ուժը հավաք» միաբեր:

Այս աշխատանքից հետո դասատուն գրքով կարդալ է տալիս ուսանողներին կամ ինքն է կարդում և՛ մաս-մաս պատմել տալուց հետո՝ հանում վորոշ յեղրակացութեաններ և գրելով գրատախտակի վրա՝ արտագրել տալիս:

Յանկալի յե՛ նյութն ավելի դյուրըմբռնելի դարձնելու համար՝ եքսկուրսիա տանել դեպի քաղաք՝ ցույց տալու յերկաթի ձուլարանը, դարբնոցը, ջուլհականոցը, տպարանը, սերմարուծարանը և այլն՝ իսկ գյուղերում փորձադաշտերը, ագրոպունկտերը և այլն:

Յերևանի քաղաքացիական անդրադասանների գալուցի վարիչին

Կառուցողների միութեան անդամ

Արամ Մխիթարյանից

Տոմար № 1235.

ԴԻՄՈՒՄ

Յանկանալով գրագետ գառնալ՝ խնդրում եմ ընդունել ինձ ձեր անդրադասանների գալուցի:

ԱՐԱՄ ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ

1927 թ. սեպտ. 1-ին

Յերևան

Բանկոսպի I ճաշարանի վարչութեան

ԲՈՂՈՒՔ

Ձեր I ճաշարանում ճաշի սեղանները շատ անմաքուր են պահվում, և յերբ զիմում ենք աշխատավորներին նրանք, կապիտալատախտան են տալիս: Հրավիրում եմ ձեր ուշադրութեանը:

ԱՐՏԵՄ ԿԻՐԱԿՈՒՅԱՆ

1927 թ. սեպտեմբեր 25-ին

Յերևան

ՏԵՂԵԿԱՆԲ

Սույնը արվում է Քանաքեռի բնակիչ ընկ. Ասուշան Կարապետյանին առ աջն, վոր նա իր ընտանիքի միակ աշխատավորն է, աշխատում է Հայրամբակկոմոմ և ստանում է ամսական 35 ուսրլի, իսկ ընտանիքը բաղկացած է 6 հոգուց, նրա ատմարի № 427.

Տեղկոմ ՄՈՒՐԱՆ ԳՈՂՈՍՅԱՆ

1927 թ. հունվարի 27-ին

ՀԱՐՑԱԹԵՐԹ ԱՆԿԵՏ

№.№	Հ Ա Ր Յ Ե Ր	ՊՍՏԱՍԽԱՆ
1.	Ազգանուն	Միքայելյան
2.	Անուն	Միսակ
3.	Հայրանուն	Հակոբի.
4.	Քանի՞ տարեկան	27
5.	Ո՞վ եք դուք — գյուղացի կամ ծառայող (զբան արիշ խոսքով ասում են) ձեր սոցիալական դրու- թյունը.	Գյուղացի
6.	Ի՞նչով եք դուք պարագում. (ձեր արհեստը)	Հողագործությամբ.
7.	Ղերբեկ եք սովորում.	Լիկիպանում.

Ձեր ստորագրությունը՝ ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ ՄԻՍԱԿ

1927 թ. ապրիլի 7-ին

Գյուղի կամ քաղաքի անուն

ԻՆԿՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Յեա ծնվել եմ 1908 թ. Մայիսի 15-ին Կոտայքի շրջանի Ջրվեժ գյուղում, միջակ գյուղացու ընտանիքում:

Յերբ 7 տարեկան դարձա, հայրս բնկավ չքավորություն մեջ և զրկվեց իր ունեցածից. լեա ստիպված լեղա մանեկ բատրակ մի հարուստ գյուղացու մոտ:

Բատրակ եմ լեղել մինչև 1920 թ., լերբ մեր լեղիկըրը Սոր- հրգային դարձավ: Աջնուհեան լեա Սորհրդային ԽՂատնության շնորհիվ ընդունվեցի լիկիպանը՝ սովորելու:

Այժմ լեա գրագեա եմ և գյուղխորհրդի կուլտ-կրթական սեկ- ցիայի անդամ:

Միշտ գնում եմ մեր գյուղի խրճիթ-ընթերցարանը՝ լրագրեր և գրքեր կարդալու:

ՄԵՂՐԱԿ ԿԻՐՍԱԿՈՍՅԱՆ

ՍԻՐԵԼԻ ԸՆԿԵՐ

Յեա արդեն գրագեա եմ և կարող եմ հաշանեկ քեզ մեր գյու- ղի մասին զանազան տեղեկություններ:

Մեր գյուղն արդեն դարթնում ե: Յեթե դու գաս, մեր գյու- ղը չեա ճանաչի:

Այժմ բոլորը սովորում և աշխատում են շենացնեկ մեր քանդված գյուղը:

Դու լիկ շուա-շուա նամակ գրիր և նորություններ հաշանիր ձեր գործարանի կյանքից:

Ընկերական բարենեղո՝ ԼԱՐԳԻՉ ԱԲԲԱՀԱՄՅԱՆ

1927 թ. Ապրիլի 7-ին

Քաղա գյուղ.

ՀԱՍՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հասակավորների դպրոցները կազմակերպվում են այն նպատակով, Վոր տան ուսանողներին անհրաժեշտ գիտություն՝ կյանքում ճշտորեն լուծելու այն բոլոր հարցերը, վորոնք անհրաժեշտ են լավ հիմունքների վրա գնելու անտեսություն, արդյունաբերության և հասարակական բնույթ ունեցող խնդիրները նրանց ատուրյա կյանքում: Յեվ քանի վոր այս հարցերի լուծումը պահանջում է տարբեր ձևի հաշիվների և չափերի գիտություն, ուստի թվաբանությունն նյութերը պիտի դասավորվեն այնպես, վոր բավարարեն այս պահանջներին:

Թվաբանության նյութը պետք է վերցնել բանավորների և գյուղացիների աշխատանքներին մոտիկ առնչություն ունեցող տրվյալներից:

Սովորողներին անհրաժեշտ է այսանդել այն, ինչ նրանք գործ են անում կյանքում և ինչ յերբեք չեն մոռանա:

Դասավանդումը պետք է տանել հետախույզական և՛ հնարավոր գեպում՝ (կիսազբաղեանների հետ) նաև յարտաատոր մեթոդով՝ միշտ նկատել առնելով այն հանգամանքը, վոր մեծերի հոգեբանությունը բոլորովին տարբեր ուղղություն ունի վորքերի հոգեբանությունից:

Հասակավորների կենսական վորձն ու չընպատի ճանաչությունն անհամեմատ ավելի մեծ է քան մանուկներինը:

Անգրագետ հասակավորների շահագրգռման կենտրոնն պտուրյա անտեսական կյանքն է, մտահոգություն գլխավոր խնդիրը՝ գոյություն կոնվր: Յերեխաների մեջ այդ ապրումներն արտահայտվում են յատկապես, մանկական տարիներն աննկատելի կերպով ստանում են յաղերի, դպրոցական և այլ անկաշկանդ գրագմունքների միջով: Այսպես, ուրեմն, մինչդեռ չափահասների մտածումների և գործունեությունից աշխարհն իրականությունն է հանդիսանում, յերեխաններին՝ ավելի յերեվակայություն աշխարհն է:

Հասակավորների ըմբռնման, յուրացման, կապակցական հիշողություն, ուշադրություն, մտածողություն, գատողություն և այլ պրոցեսներն ըստ աշխատունակություն՝ անհամեմատ ավելի

բարձր են յերեխաների նման հոգեկան պրոցեսներից: դա ապացուցված է բազմակողմանի գիտողություններով և հոգեբանական երազերի մեխանիզմներով:

Մեծերի և վորքերի հոգեբանությունն տարբերությունը վոր միայն քանակական և, այլև վորակական: Մինչդեռ յերեխաններն ընտանեկան հասակում, նկատված է, ուսման նյութն ընդունում են պատկի ու անվերապահորեն, հասակավորներն՝ անցկացնելով դա իրենց քննություն լուծով՝ հանդես են բերում մեծ ներգործականություն:

Փորրահասակների ուսուցումն ընթանում է այլ սխեմով՝ պանդպ, վորք թռիչքներով, հասակավորներինն՝ արագ և տարբեր սխեմով:

Ահա այս բոլոր դանուպանությունների պատճառով հասակավորներին յեզվի, ինչպես և մաթեմատիկական գրագիտություն սովորեցնելիս պետք է կիրառել տարբեր մեթոդներ:

Անգրագետ գյուղացին ու բանվորն իր անձնական հասարակական կյանքն ըմբռնելու և շինարարական աշխատանքով գրագիտության համար պետք է վոր միայն գրել-կարդալ իմանա, այլև հասկանա յրեքի թվական փոխհարաբերությունները: Դժվար է իրագրել գառնալ սոցիալական կյանքի յերեվություններին, ստանց հաշիվ առնելու գրանց քաղաքական պատկերը: Աշխատավորը հին ու նոր անտեսություն, սոցիալ-քաղաքական կյանքի հակադրությունն իրոք կրգիտակցի, հեզավոխություն նվաճումները կարժեք վոր միայն այն ժամանակ, յերբ նա հասկանա ստատիստիկայի, աշխնքն թվական տվյալների լեզուն Գյուղատնտեսություն պանազան ճյուղերի, արդյունաբերությունից քաղաքական և գիտական հարցերի վերաբերող գրքերում, գրքոյկներում, լրագրների մեջ և այլն շատ հաճախ նա հանդիպելու յե՛ պանազան աղյուսակների, թվական իմբափութումների կամ գործողությունների, տոկոսային ու կոտորակային արտահայտությունների, վորոնք անհրաժեշտ է ըմբռնել, աշխատելից ահա ծագում է չափահասների մաթեմատիկական գրագիտություն պահանջն ու նյութը:

Քանի վոր անգրագետ հասակավորների ուսման անվորությունը հազիվ մի քանի ամսվա յե, և մաթեմատիկական գրագիտություն նպատակը գերազանցապես գործնական, ուստի հարկ է հնարավորություն չկա սովորեցնել նրանց թվաբանության ամբողջ

սխառեմատիկ կուրսը բազմաթիվ վերացական կանոններով ու ար-
բամարանական հիմնավորումներով :

Ամեն մի առարկայի ուսուցումը կատարվում է նյութերի փորձ-
դասավորությամբ: Բնական է, վոր դա պետք է լինի հեշտից դըր-
վարը, պարզից բարդը՝ անցածի և նոր նյութի մեջ պահպանելով
հաջորդականություն, արամարանական ու հոգեբանական կապ:
Հասակավորների մաթեմատիկական գրադիտությունն, անշուշտ,
նույնպես պետք է ընթանա փորձ կարգով. սակայն քանի վոր հա-
սակավորների անգրադիտություն վերացման կետերում, ինչպես և
մանկահասակների գպրոցներում ներկայումս, հակառակ առար-
կայական չեղանակի, առաջ է քաշվում կոմպլեքս մեթոդը, վոր-
տեղ դասավանդվող առարկաները կորցնում են իրենց մեկուսացած
գիրքը, այլ ներդաշնակորեն հյուսվում են իրար՝ աշակերտի դի-
տակցություն մեջ հանդես բերելու սովյալ նյութի բազմակողմանի,
լրիվ բմբնում, ուստի մաթեմատիկական նյութերի կարգը շատ
հաճախ կարող է փոխվել՝ հարմարվելով կոմպլեքսային մեթոդի
պահանջներին: Բայց այս ու այն առարկայի, ինչպես և մաթեմա-
կայի շատ կարեվոր նյութեր կարող են դուրս մնալ կոմպլեքսային
մշակումից. անշուշտ, դրանք ել, յուրաքանչյուրն իր հարմար ան-
դում, պետք է անցնել առանց կոմպլեքսի պահանջին հետևելու՝
չեղնելով առարկայի կարեվորությունից:

Մաթեմատիկա ավանդելու ժամանակ դասատուն պիտի նը-
կատի ունենա այն հանգամանքը, վոր նրա մեծահասակ ունեղելը-
ները գործնական կյանքից ծանոթ են գործողությունների պրոցե-
սի հետ, ուստի դասատուի նպատակը պիտի լինի սովորեցնել նը-
րանց գրավոր արտահայտել այն, ինչ նրանց ծանոթ է բանավոր:

Մաթեմատիկայի ուսուցումը պիտի սկսել միաժամանակ կար-
գալու և գրելու հետ ու տանել զուգընթացաբար:

Առաջին իսկ դասից ուսանողներին պիտի ծանոթացնել հաս-
մեյական թվանշանների I-III-ի և արարական I-3-ի հետ, գրել
և կարդալ:

Թանոթություն. հոմեյական թվանշաններին անցնելիս՝ դա-
սատուն բացատրում է ուսանողներին, վոր հոմեյացիք այդ թվա-
նշանները վերցրել են մարդու ձեռքերի մասների նմանությունից:
Որինակ I-ը մեկ մատ, II-ը յերկու, III-ը յերեք մատ, V-ը բայ
ձեռքի գծագրությունից, IV-ը ցույց տալու համար հինգից ձախ
գնում ենք I մատ, վորը նշանակում է 5-ից հանած մեկ: VI-ի

գաղափարը տալու համար V-ին աջ ալեյացնում ենք մի մատ և
ստացվում է VI և այլն մինչև IX-ը: Յերկու ձեռքերի խաչածե-
ղակերից ստացվում է X-ը իսկ IX-ը ստացվում է տասից ձախ
դնելով մի մատ, վոր նշանակում է 10-ից հանած մեկ:

Յերկրորդ դասին ուսանողներին պիտի ծանոթացնել հոմեյա-
կան IV, V, VI, VII, VIII, IX, X և արարական 4, 5, 6, 7, 8, 9
թվանշանների հետ՝ թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր:

Թվանշանների ծանոթությունը պիտի տանել սովորողների
ծանոթ առարկաների միջոցով սրինակ՝ դրամների, Ժամացույցի,
սրացույցի և այլն:

Յերրորդ դասից անհրաժեշտ է ծանոթացնել սովորողներին
գումարման և հանման գործողությունների գրավոր վարժույթյուն-
ների հետ, գումարը մինչև 10-ը և մնացորդ 0-ով և այնպիսով տալ
VI-ի գաղափար՝ որինակ՝ գյուղացին ունի 8 վոշխար. բոլորն էլ
ձախեց, ի՞նչքան մնաց նրա մոտ: $8-8=0$ -ի:

Դասնոթություն. թվարանություն գործողությունները յու-
րացնել տալ մեծ մասամբ այնպիսի խնդիրներով, վորոնք կազմը-
վում են ուսանողների կողմից ուսուցչի սպնություն:

Յեթև ուսանողները յուրացնեն միանիշ թվերով գործողու-
թյունների գրավոր և բանավոր վարժույթյունները, այնուհետև
տալ յերկանիշ և յեռանիշ թվերի գաղափարը գրաֆիկների միջո-
ցով:

Դասատուն դնում է գրատախտակի վրա հետևյալ աղյուսակը՝
[ ] բացատրելով, վոր աղյուսակի ձախ կողմում նշանակում
ենք տասնավորները, իսկ աջ կողմում միավորները: Գրաֆիկների
մեջ նշանակելով կարգերը՝ դասատուն, յենթադրենք, ուզում է
անցնել 20 թիվը: Ես միավորների սյունակում գրում է գերս,
այսինքն միավոր չկա, իսկ տասնավորների սյունակում գրում է

տ. մ.
2 ապա իջեցնում է թվերը գրաֆիկի տակ և կարդալ տալիս

2	0
2	0

յերկու տասնավոր (այսինքն 20)

1	5
---	---

 15 և այլն: Յենթա-
գրենք հարկավոր է մեկ գրել 105. գրում ենք՝

5, տ. մ.

1	0	5
---	---	---

2	0	6
---	---	---

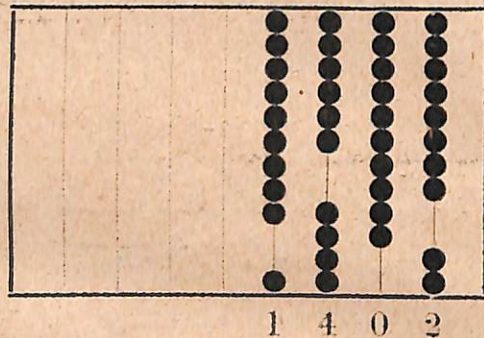
1	0	0
---	---	---

Յեռանիշ թվանշաններով գումարման և հանման վարժույթյուններ
նպատակահարմար և կատարել համարիչի վրա:

Մեծ թվերը սովորեցնելիս անհրաժեշտ է անցնել նաև կլոր, սպախառը թվերը: Այստեղ կարևոր է որևէ համարի համարձակությունը: Դրա ամենամեծ առավելությունն այն է, զոր հիմնված է տասնորդական սխեմի վրա: Թվերի կարգերը, ընթերցումը, գրությունը, գումարման և հանման գործողությունները միանգամայն պարզ, ակնբախ կերպով կարելի չէ դուրս տալ համարիչի վրա: Բացի այս մեթոդական առավելությունից՝ համարիչի գործածությունը վարժեցնելն անհրաժեշտ է նաև դուրս գործնական նկատառումներով: Մեր առարկա կյանքի հաշիվները սովորաբար անում են համարիչի միջոցով:

Կախարդյուն այն կլինի, վոր հասակավոր աշակերտներից յուրաքանչյուրն զբաղմունքի ժամերին ձեռքի տակ ունենար մի-մի համարիչ՝ ավելի ներգործոն մասնակցություն համար: Համարիչի կազմությունը ծանոթացնելիս սկսաք է բացատրել, վոր ամեն մի շարն արտահայտում է թվական մի կարգ՝ տասն անգամ մեծ կամ փոքր մյուսից:

Պետք է սկսել միավորներից՝ հաշվելով հատերը (шарик) սպա հեռոցհեռե անցնել տասնավորներին, հարյուրավորներին, հազարավորներին և այլն: Գլխավորն այն է, վոր մեր չափահաս անկնդիրներն արագ կարողանան մատնանշել կարգերը և սովորեն համարիչ «գցել»: Դա շատ կոպտի գրավոր արտահայտելու ամեն մեծ միջան թվեր:

Պետք է հիշեցնել սովորողներին, վոր սովորաբար զերոներ չենք գրում մեր վերցրած ամենամեծ թվերից առաջ, այլ հետո: Որչևնք գրում 001402, այլ 1402:

Համարիչի ոգնությունները մեծ թվերը գրել սովորեցնելիս անհրաժեշտ է կարգերի ըմբռնման հետ առաջացնել նաև թվերի դա-

տերի ըմբռնումը, վորպեսզի հեշտու հասակ սպախարվի թվերի կազմությունը:

Այս վարժություններից անմիջապես հետո անցնել բազմապատկման և բաժանման գործողություններին՝ յերկանիչ թվերով բանավոր և գրավոր խնդիրների միջոցով:

Ներկա պայմաններում, յերբ մետրական սխեմի չափերը բավական ընդարձակ կիրառում են ստացել կյանքում, անհրաժեշտ է անցնել այդ սխեմի չափերին՝ հիմք ընդունելով մետրը, վորը զեռ հնուց հայտնի յեր գյուղացուն «գյազ» անունով:

Բացատրել, վոր մետրը մոտավորապես հավասար է մեկ կ կես արշ. (22 ու կես վերջովի): Մետրի $\frac{1}{10}$ մասը կոչվում է դեցիմետր: Գեցի լատիներեն նշանակում է 10-ը, ուրեմն մետրի $\frac{1}{10}$ մասը կոչվում է դեցիմետր: Յենտի լատիներեն նշանակում է հարյուր, ուրեմն մետրի $\frac{1}{100}$ մասը կոչվում է ամսոլմետր: Միլլի նշանակում է հազար, մետրի $\frac{1}{1000}$ մասը կոչվում է միլլիմետր: Ծանոթության չափերին ծանոթացնելիս սկսել գրամից. չորս գրամը մոտավորապես մի մսխալի յե հավասար:

Կիրա նշանակում է 1000, ուրեմն 1000 գրամը կոչվում է կիրոգրամ, վորը հավասար է մոտավորապես յերկուս ու կես Փրնտի, կամ ճիշտ յերկու Փունտ 44 մսխալ: Տոննը հավասար է մոտավորապես 61 փթի: Հեղուկները չափերից գործածական է լիտրը, վորի բաշը 2 ու կես Փ. է: 12 լիտրը հավասար է մեկ դույլի: Հեկտարը հավասար է մոտավորապես մի գեսյասինի (10,000 քառակուսի մետրի):

Մետրական սխեմն անցնելու ժամանակ անհրաժեշտ է գալախար տալ տասնորդական կոտորակների մասին, կարգայ և գրել հետևյալ ձևով.

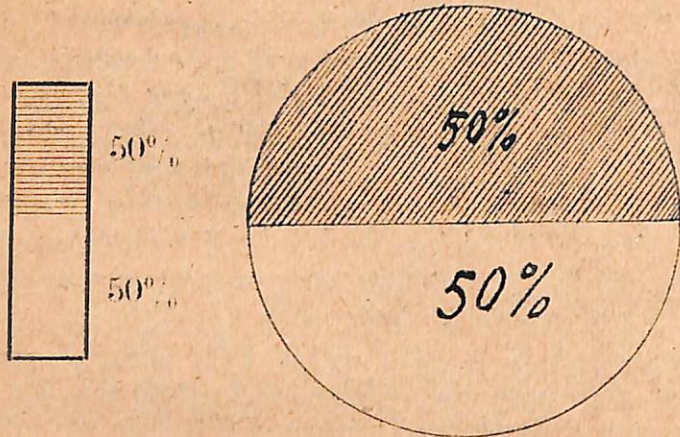
0.1	0.2	0.3	0.4	0.5	0.6	0.7	0.8	0.9	1
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	---

Տասնորդական կոտորակների գաղափարը տալ մետրի միջոցով, այսինքն մետրը նկարել գրատախտակի վրա, բաժանել 10 հավասար մասերի և տակ, վոր յուրաքանչյուր մասը հավասար է մետրի $\frac{1}{10}$ մասին, այսինքն ամբողջ չուսնեք. ունենք 0,1 և այլն: Ամբողջը մասերից բաժանում ենք ստորակետով, իսկ վորտեղ ամբողջ չունենք, գրում ենք զերո:

Քանի վոր սովորողները գաղափար ունեն 100-ի և մետրական սխեմի չափերի մասին, գրամից հետո հեշտ կլինի գաղափար տալ

տակտի մասին: Որինակ՝ բուրբու մեջ քանի կուպեկ կա՝ պատասխան՝ 100 կուպեկ՝ ուրեմն կուպեկը բուրբու $\frac{1}{100}$ մասն է, այսինքն՝ 1%-ը: 1926 թվի մարզահամարից պարզվեց, վոր Հայաստանի աղքատակցութեան յուրաքանչյուր հարյուր մարդուց մտասույսը 50-ը կին է՝ այսինքն 50%: Տակտը գրվում է այսպես՝ %:

Թվերի ասիոսային փոխհարաբերութեանները կարելի չէ արտահայտել սյունածև կամ շրջանածև դիագրամներով:

Պարզ հասարակ կոտորակների գաղափարը կարելի չէ սույ պատկերափոր ձևով, այսինքն վերցնել մի շերտ թուղթ, ծալել յերկու, ապա 4, 8 և այլն մասերի: Ուսանողների համար պարզ կլինի, վոր մի թերթ թուղթն, այսինքն միավորը բաժանել ենք 2, 4, 8 և այլ մասերի, վորոնք գրում ենք այսպես $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ և այլն: Յաճում գրում ենք թե քանի՞ մասն ենք բաժանել միավորը վերևը գրում ենք, թե քանի՞ մասն ենք վերցրել, իսկ դժով բաժանում ենք այս թվերն իրարից:

Տակտների, տասնորդական և հասարակ կոտորակների հետ ծանոթացնելուց հետո՝ թվարանության չորս գործողութեանները կատարել կլար թվերով 500-ի, հարադարութեան գեպրում՝ 1000-ի շրջանում:

Ասանձնապես ուշադրութեան պիտի դարձնել բնագիր վորժութեաններին՝ որինակ՝ ցանկանում ենք գումարել 47+34, այս գեպրում պիտի գումարել 47-ին 30-ը կտասնանք 77՝ այս գումարին ավելացնենք 1՝ կտասնանք 81:

Հանձան բանավոր գործողութեանները ասանել հետևյալ ձևով՝ որինակ՝ 91—47. նախ 91-ից հանում ենք 40, ստանում ենք 51. ապա 51-ից հանում ենք 7-ը ստանում ենք 44 և այլն (նախ հանել 51-ից 1-ը ապա 6-ը):

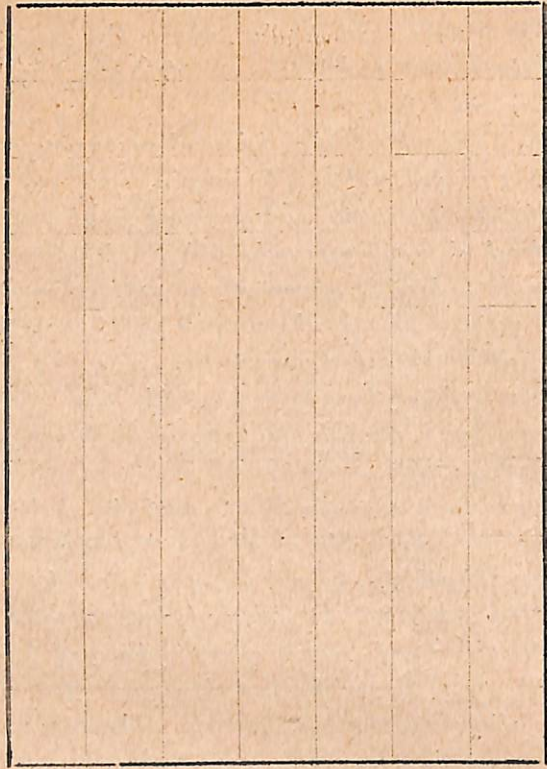
Բանավոր վարժութեանները կատարելու համար անհրաժեշտ է լավ յուրացնել սույ պլութագործի բազմապատկման աղյուսակը: Բազմապատկման աղյուսակը սովորողների մտքի մեջ ամրացնելու համար ցանկալի չէ աչք աղյուսակը մեծ թերթի վրա խոշոր թվանշաններով գրել և կպցնել դասարանում դրասախտակի վերևում, վորպեսզի դարպանա նրանց տեսողական ըմբռնողութեանը:

Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, վոր մեր լիկկայանները հաճախող ուսանողները կապված են հողի հետ՝ անհրաժեշտ է յուրջ ուշադրութեան դարձնել յերկրաչափական պարզ ձևերի մակերեսները գտնելու վրա:

Հիմք ընդունելով քառակուսին՝ այստեղից սկսել աշխատանքը և աստիճանաբար դարպացնել սուաջագրած խնդիրները:

Գործնական կյանքից հայտնի չէ, վոր քառանկյան մակերեսը գտնելու համար բավական է չափել յերկարութեանն ու լայնութեանը միևնույն չափով, բազմապատկել իրարով և ստանալ քառակուսի մակերեսը (Քառանկյան մակերեսը հավասար է հիմքի և բարձրութեան արտադրյալին): Որինակ՝ մենք ունենք մի այնպիսի քառանկյունի, վորի լայնութեանը 10 գեցիմետր է և յերկարութեանը 7 գեցիմետր է. յեթե մենք 7 գ. $\times$ 10 կտանանք՝ թե քանի քառակուսի գեցիմետր է ավելյալ քառակուսու մակերեսը: Երոք 7 գ. $\times$ 10 = 70 գ. $\cdot$ գ., ինչպես ցույց է արված ներքևում գեանդված պատկերի վրա, վորի յուրաքանչյուր քառակուսին մեկ քառակուսի գեցիմետր է. —

10 ր.

7 ր.

Շեղանկյան մակերեսը հավասար է հիմքի և բարձրության արտադրյալին: Հիմքն ընդունելով կողմերից մեկը (երբև ճուշտ բառանկյունի):

Մաթեմատիկայի ամբողջ նյութի հետ գուգրնթացաբար սուսանողներին պետք է սովորեցնել հաջիվ, տեղեկանք և նախահաջիվ կադմեյ, փորձնց որինակները բերում ենք ներքևում:

Հ Ա Շ Ի Վ,

Վաճառելի ընկ. Արամ Հովհաննեսյանին 75 կլրո ցորեն՝ կլրոն հաջիվ 20 կ., ընդամենը 15 սուրյի:

Սույն հաջիվ ստացա տասնհինգ սուրյի (15 ը.):

Խաչատուր Վարդանյան

1926 թ. 29 գեկտեմբերի
Հասցեն՝ Երբբին Ախաս.

Տ Ե Վ Ե Վ Ա Ն Ք

Տրվում է սույն տեղեկանքն ընկեր Կարապետ Վարդանյանին սույն, փոր իրոք ընկ. Վարդանյանը գնել է ինձանից սույն թվի գեկտեմբերի 30-ին 3 վաջխար, յուրաքանչյուրը 30 սուրյով և ընդամենը վճարել է 90 սուրյի (իննսուն սուրյի):

Հայկ Բարդուկյան

1926 թ. 30 գեկտեմբերի
Հասցեն՝ Թաղա գյուղ.

Այսպիսով պիտի արդար վարձի ցածր իր վրին պիտի պահուի Ինքնուրույն
 աշխատանքի պահով Գ ընտանիքում Ինքնուրույն Գ ընտանիքում Ինքնուրույն Գ ընտանիքում
 Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում
 Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում Գ ընտանիքում

Համարը	24	1	5	Վարձավճար	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Տարի և ամիս	21	1	5	Վարձավճար	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Համարը	25			Վարձավճար	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Տարի և ամիս				Վարձավճար	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Ընդամենը	6782	2726	2930	Ընդամենը	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Համարը	26			Վարձավճար	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Տարի և ամիս				Վարձավճար	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Ընդամենը				Ընդամենը	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Ընդամենը					940279687																			
Ընդամենը					940279																			

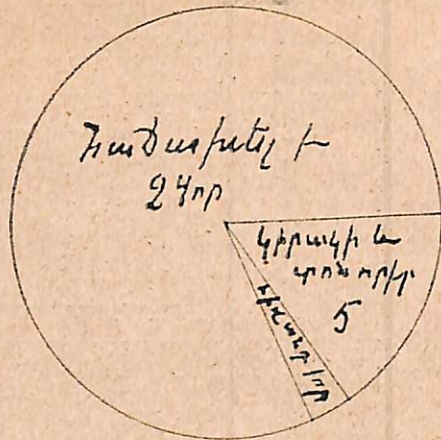
ՄԻՒԻԿԻՍ
 1916 տարում

ՓՈՅԳՑ ԴՊԱՌՄՈՒԽՅՈՒՆ

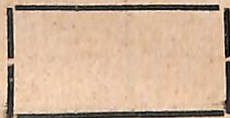
ՀԱՆՐԱՔ ԳՅՈՒԻՂՎ ԲՆԱԿԻՑ ԳԵՂԱՍ ԳՐԳՐՈՐՅԱՆԻ ԸՆԹԱՆՆԵՐԻՍԷ 1926-27 ՏԱՐԻՈՒՄ

Ք. հ.	1926				1927				
	Ամսաթիվ	Չարժանավոր	Քանակ	Գր. Կ.	Ամսաթիվ	Չարժանավոր	Քանակ	Գր. Կ.	
1	15/II	Չարժանավոր	2 հատ	30	15/II	Չարժանավոր	30 հ	35	
2	22/IV	Չարժանավոր	50 կիլո	20	22/IV	Չարժանավոր	1	50	
3	15/VIII	Չարժանավոր	100 կ	15	15/VIII	Չարժանավոր	20	32	
4	9/IX	Չարժանավոր	200 կ	6	9/IX	Չարժանավոր	10	72	
5	15/XI	Չարժանավոր	2 սարգ	8	15/XI	Չարժանավոր	1	5	
6	20/XII	Չարժանավոր	500 կ	2	20/XII	Չարժանավոր	5 կտ	22	
7		Չարժանավոր	1 հատ	60		Չարժանավոր	1 հ	10	
Ընդամենը				183	Ընդամենը				183

Գյուղ անգրագեա խմբի սովորոյ Ավետիսյան Արամի
 Բաղաք
 ամսվա 192 թվի գտնելին հաճախման դիտարարմը.

Հաճախել և
24 որ.

Տոն և կիրակի
5 որ.

Հիվանդ 1 որ.

Ներամապահուրյունը Հայաստանում (բաց բոժոժ), հազար
 փքերով (փքերը վերածել կիլոգրամների: 16 կիլոգրամը հավա-
 սար և 1 փքի).

1922 թ.	1923 թ.	1924 թ.	1925 թ.	1926 թ.
2	2,5	3,5	5	6

Սեանս լնում վարած ձկան բահակը 1000 փքերով (փքերը
 վերածել կիլոգրամների).

1923/24	1924/25	1925/26	1926/27
11	20	28	42*

*) 1926/27 տարում հախառնվում և վարակ 42,000 փուխ:

Բամբակի սերմի քանակը
 1 հեկտար հողամասի վրա
 (փքերով և կիլոգրամներով)

Շաղաքան (ձեռքով)	Շարքաքան (մեքենայով)
5- 6 փուխ	2- 3 փուխ
80-96 կիլոգր.	32-48 կիլոգր.

Ցորենի սերմի քանակը
 1 հեկտար հողամասի վրա
 (փքերով և կիլոգրամներով)

Շաղաքան	Շարքաքան
13- 15 փ.	8- 9 փ.
208-240 կգր.	128-144 կգր.

Յուրաքանչյուր 1000 հազուց անգրագեանների թիվը տարբեր պե-
 սուրյուններում 1897 թվին, իսկ Ռուսաստանում նաև 1923 թ.

Բելգիա	Գերմա- նիա	Շվեյցա- րիա	Վ. Բրի- տանիա	Ֆրան- սիա	Ռուսաստանում	
					1897 թ.	1923 թ.
2	20	21	80	150	788	615

50

Կրագեաները Յեզրագայի և Հայաստանի գյուղացիները մեջ .

Յեզրագայում յաբարան- յաւր 100 գյուղացուց գրա- դեա	Հայաստանում յաբարան- յաւր 100 գյուղացուց կի- ս գրագեա	Հայաստանի 100 գյուղացուց ան- գրագեա
90	15	85

Հայաստանի եղբերի քանակը եւագար դեպատիւններով (մասնաւի-
րապէս եւեղարներով) .

Չարեւա- տայ	Արտա- տեղ	Մատան- ներ և մու- գոտան- ներ	Տնտես- անցիւց անցիւց մարդի կիւր	Անգլոս- կան տն- տես- ական մարդի	Շրջանայ
580	850	250	25	1110	2795

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0926330

1927p.

ԳԻՆՆ Ե 15 409

11

24187